

Мінскімі сцежкамі Яўгена Чырыкава і Адама Багдановіча

Сёлета адзначаецца 160-годдзе з дня нараджэння класіка рускай літаратуры Яўгена Чырыкава. Письменник з’явіўся на свет 5 жніўня (24 ліпеня) 1864 года ў Казані, жыў у розных гарадах Расійскай імперыі, памёр і пахаваны ў Празе. У яго творчым багажы — аповяданні і вершы, аповесці і раманы, п’есы і артыкулы. Каля шасці гадоў пра жыў у Мінску, працаваў у Кантролі Лібава-Роменскай чыгункі, уваходзіў у Мінскае таварыства аматараў мастацтва, прымаў актыўны ўдзел у грамадскім і культурным жыцці горада.

З архіва М. Чырыкава (Ніжні Ноўгарад).

Яўген Чырыкаў. Мінск, 1898 г.

Супрацоўнікі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча зацікавіліся асобай Я. Чырыкава, калі даведаліся, што ён напісаў рэкамендацыйны ліст да Максіма Горкага, дзякуючы чаму бацька паэта пасля пераезду ў Ніжні Ноўгарад пазнаёміўся і пасябраваў з сям’ёй Пешкавых. Мы падтрымліваем стасункі з нашчадкамі Яўгена Мікалаевіча, якія жывуць у Мінску, Ніжнім Ноўгарадзе, іных гарадах і краінах. Да юбілею пісьменніка ў музеі была створана выстаўка «Яўген Чырыкаў. На шляхах жыцця і творчасці», дзе прэзентавалі каштоўныя матэрыялы з прыватнага архіва Галіны Чырыкавай і Алены Ніціеўскай. Ніжэй распаўдзем пра некаторыя важныя артэфакты з сямейнага архіва, якія звязаны напрамую з Мінскам і апасродкавана — з Багдановічамі. Пра гісторыю пераезду ў Мінск Чырыкаў, які працаваў сакратаром у «ліберальнага» генерала Грыгаровіча, ва ўспамінах пісаў так: «І вось я — сакратар дзяржаўнай установы і вольны літаратар... Праз некалькі месяцаў генерала пераводзяць у г. Мінск. Генерал не хоча развітвацца са мною і прапануе мне перавесціся ў Кантроль Лібава-Роменскай чыгункі. Пакуль я застаюся яшчэ ў Самары, але праз паўгода атрымліваю перавод. На дзівя, па прыездзе ў Мінск я аказваюся залічаным на дзяржаўную службу». Дзякуючы генералу кар’ера Я. Чырыкава рухалася даволі хутка: пачынаў з невялікай пасады чыноўніка па рахунках, ужо праз год — памочнік кантралёра ў чыне калескага рэгістратара, у канцы года прадстаўлены кіраўніком да ўзнагароды, атрымаў ордэн Святога Станіслава III ступені.

ахрышчаны Яўген, яго бацькі: памочнік кантралёра Кантроля Лібава-Роменскай чыгункі, дваранін Яўген Мікалаевіч Чырыкаў і законная яго жонка Валянціна Георгіеўна, абодва праваслаўнага веравызнання». Хроснымі бацькамі сталі прысяжны павераны Іван Іванавіч Метлін і мяшчанка горада Казані Ганна Міхайлаўна Грыгор’ева (цешча пісьменніка).

І. Метлін — асоба даволі цікавая, яго біяграфія патрабуе асобнага даследавання. Варта, напрыклад, прыгадаць, што ў судовай справе 1903 года аб нелегальным з’ездзе народных настаўнікаў у в. Мікалаеўшчына Сверханскай воласці ён выступаў як адвакат В. Міцкевіча і С. Астроўскага (у Канстанціна Міцкевіча (Я. Коласа) быў іншы адвакат). У сямейным архіве Чырыкавых захоўваюцца два лісты ад жонкі Івана Іванавіча — С. Метлінай (яе імя, імя па бацьку пакуль не высветлены). Лісты напісаны ў хуткім часе пасля пераезду Чырыкавых у Санкт-Пецярбург, утрымліваюць шмат звестак з жыцця мінскай інтэлігенцыі.

У лісце ад 10 снежня 1901 года С. Метліна паведамляла пра наведванне Мінскага таварыства аматараў прыгожых мастацтваў, у дзейнасці якога прымалі актыўны ўдзел Метліны і Чырыкавы. У прыватнасці, Валянціна Георгіеўна іграла ў аматарскіх спектаклях, Яўген Мікалаевіч вёў літаратурную секцыю, напісаў для драматычна-тэатральнай студыі п’есу «У двары, у флігелі», сам выходзіў на сцэну ў ролі Міці ў спектаклі па п’есе А. Астроўскага, у сямейным архіве захаваліся іх фотаздымкі ў тэатральных строях.

Ва ўспамінах «На шляхах жыцця і творчасці» Яўген Чырыкаў так згадваў аб мінскім перыядзе: «Як ваўка ні кармі, а ён усё ў лес глядзіць! Душа жыла як бы ў дзвюх плоскасцях: казённа-чынавенскай і рэвалюцыйна-інтэлігенцкай. Апошняя шукала прытулку ў літаратуры і ў падтрыманні знаёмства з мясцовай нядобрана-дзейнай інтэлігенцыяй. А сярод яе былі і вельмі заслужаныя рэвалюцыянеры, як, напрыклад, памешчык Бонч-Асмалоўскі, <...> К. К. Брэшко-Брэшкоўская, цяперашняя “бабушка рэволюцыі”, катаржанін г. Кавалік, які ўладкаваўся дзякуючы “ліберальнаму генералу” ў мясцовым кцызным упраўленні».

Яшчэ адной важнай справай таварыства стала адкрыццё бібліятэкі імя А. С. Пушкіна, якую задумалі стварыць да 100-годдзя з дня нараджэння класіка рускай літаратуры (адкрылася ў 1900 г.). Я. Чырыкаў, несумненна, унёс сваю лепту ў адкрыццё публічнай кніжніцы ў Мінску, бо нават праз 14 гадоў атрымаў

запашэнне ад Яўгеніі Адольфаўны Гурвіч, палітычнай дзяячкі, сацыял-дэмакраткі, перакладчыцы «Капіталу» К. Маркса на рускую мову, а ў 1914 годзе — сакратара бібліятэкі: «Шаноўны Яўген Мікалаевіч! Праўленне Бібліятэкі просіць Вас прыехаць у Мінск прачытаць што-небудзь на карысць нашай бібліятэкі. Вам, як былому мінскаму жыхару, інтарэсы нашай бібліятэкі даражэй і бліжэй, чым старонняму чалавеку. Тая захапляльная цікавасць, з якой чытаюцца “Юнацтва” і “Адраджэнне”, могуць Вам служыць паручкай у тым, што публіка сустрэне Вас з абдымкамі». У лісце Я. Гурвіч перадае прывітанне Валянціне Георгіеўне, гэта пацвярджае той факт, што яна ведала сям’ю Чырыкавых і раней.

Супрацоўнікі музея пакуль не маюць адказу, хто стаў «связным» паміж Я. Чырыкавым і А. Багдановічам, ці была ў іх асабістая сустрэча. Магчыма, што аб рэкамендацыйным лісце прасіў хтосьці з агульных знаёмых, а іх было даволі многа, у тым ліку і Яўгенія Гурвіч. У музеі М. Багдановіча захоўваецца копія фотаздымка 1890 года, на якім Адам Багдановіч з настаўнікамі і вучнямі. Маладая прыгожая настаўніца — Яўгенія Адольфаўна, пра што сведчыць надпіс на адваротным баку, ды і твар яе пазнавальны. Адносіны паміж ёю і Адамам Ягоравічам працягваліся і далей — у музеі захоўваюцца некалькі яе лістоў, напісаных старому сябру. 26 чэрвеня 1925 года яна прапанавала адправіцца разам у падарожжа па Каме ці Верхняй Дзвіне альбо сустрэцца ў Яраслаўлі.

У лісце ад 11 ліпеня 1927 года Я. Гурвіч паведамляла звесткі пра былых сартнікаў па рэвалюцыйнай дзейнасці:

згадаў год іх першай сустрэчы — 1886, што зблізіліся пазней (1891, 1894), характарызаваў калегу як «тыповага на родніка», «рамантыка па натуре», «ідэаліста і ідэалізатара народа».

Пра жонку Бонч-Асмалоўскага напісаў так: «Больш тонка і пранікліва ацэньвала людзей і з’явы грамадскага жыцця яго жонка Варвара Іванаўна, народжаная Вахоўская, ранняя народніца, так бы мовіць народніца “першага закліку”». Яна перапісвалася з А. Багдановічам, пра што сведчыць яго ліст да Максіма Горкага: «Пішу да Вас па просьбе адной сваёй паплечніцы па “Народнай Волю” ў Беларусі Варвары Іванаўны Бонч-Асмалоўскай, якая даручыла мне прасіць Вас падтрымаць хадайніцтва пра прызначэнне персанальнай пенсіі Івану Іванавічу Метліну як былому рэвалюцыйнаму працаўніку. Ён жыве ў Мінску. Гэта быў вядомы адвакат, юрысконсульт на чыгунцы, чалавек вельмі высакародны, са светлым розумам, які іграў важную ролю ў беларускіх рэвалюцыйных колах. Досыць сказаць, што ён наладзіў і правёў чыгуначны страйк у 1905 годзе, за што быў асуджаны і сядзеў у турме. У яго быў удар, розум саслабеў, і ён ужо не здольны да працы. Па словах Варвары Іванаўны, ЦВК Беларусі даў пра яго выдатны водгук як пра чалавека, які шмат зрабіў для рэвалюцыі 1905 года. Але мясцовы аддзел сацыяльнага забеспячэння заявіў, што ў яго няма сродкаў да новага бюджэтнага года» (4 ліпеня 1929 г.). То-бок, і тут у Я. Чырыкава і А. Багдановіча агульныя знаёмыя.

Калі вярнуцца да пытання, хто дапамог Адаму Багдановічу атрымаць ад Яўгена Чырыкава рэкамендацыйны ліст да

З фотдаў ЛММБ.

Вучні і настаўнікі, у цэнтры Адам Багдановіч, справа Яўгенія Гурвіч. Мінск, 1890 г. Копія.

«Анатоль Восіпавіч Бонч-Асмалоўскі жыве ў Маскве, з Варварай Іванаўнай ён даўно разышоўся, у яго маладая жонка і двое дзяцей, а м. б. і больш. Ён вельмі пастарэў <...>. Ён атрымлівае пенсію ад таварыства былых паліткатаржан. Адзін з сыноў Бонча жыве ў Мінску, служыць у Дзяржплане, ён жанаты на даччы Сяргея Філіпавіча Каваліка. <...> Хоць у Бонча і вельмі блытаная галава, але ён заўсёды шукаў чагосьці ідэальнага, а пра Каваліка і казаць няма чаго (ён летась памёр)». Як бачым, яна згадала тых, з кім былі знаёмыя і Я. Чырыкаў, і А. Багдановіч. Бацька паэта ў гэты час пісаў успаміны пра «Народную Волю» і, відаць, звяртаўся да знаёмых па ўдакладненне звестак, захаваліся такія радкі ў мемуарах: «Па-за семінарскімі кругамі вёў рэвалюцыйную прапаганду ў канцы 70-х і пачатку 80-х гадоў Анатоль Восіпавіч Бонч-Асмалоўскі. Паколькі справа тычыцца Мінска, то ён працаваў, галоўным чынам, сярод студэнцтва і наогул студэнцкай моладзі». Таксама Адам Ягоравіч

М. Горкага, то ёсць яшчэ адзін кандыдат — Кіпрыян Іванавіч Валасовіч. Не рэвалюцыянер, не член партыі «Народная Воля», ён, з аднаго боку, супрацоўнік Кантроля Лібава-Роменскай чыгункі, як і Яўген Мікалаевіч, з другога — муж Ганны Апанасаўны Мякота, роднай сястры Марыі Багдановіч. Імёны Чырыкава і Валасовіча стаяць побач у «Памятных кніжках Мінскай губерні», у фондах музея захоўваецца аўтабіяграфія К. Валасовіча.

Як бачым, Яўген Чырыкаў і Адам Багдановіч падчас жыцця ў Мінску мелі вялікую колькасць кале, сяброў-прыяцеляў, паплечнікаў па рэвалюцыйнай барацьбе, грамадскай і культурнай дзейнасці. Пакуль не выяўлены факты, якія сведчылі б пра іх стасункі паміж сабою, але кола агульных знаёмых досыць вялікае, згадаем яшчэ раз: Анатоль Бонч-Асмалоўскі і яго жонка Варвара, Сяргей Кавалік, Іван Метлін, Яўгенія Гурвіч, Кіпрыян Валасовіч. Гэта пацвярджаецца фатаграфіямі, дакументамі, лістамі, якія захоўваюцца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча (Мінск, Беларусь), Архіве-музеі А. М. Горкага (Масква, Расія), мінскім архіве Галіны Чырыкавай і Алены Ніціеўскай, ніжагародскім архіве Міхаіла Чырыкава. Мы будзем працягваць пошукі кантактаў і рускага пісьменніка, і бацькі зоркі беларускай літаратуры.

Ірына МЫШКАВЕЦ

Р. С. Шчырыя словы ўдзячнасці нашчадкаў Я. М. Чырыкава — Галіне Пятроўне Чырыкавай, Алене Яўгенаўне Ніціеўскай (Мінск), Міхаілу Аляксандравічу Чырыкаву (Ніжні Ноўгарад, Расія) — за магчымаць працаваць з сямейнымі архівамі.